

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 35 Volume: 7 Issue: 35

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TANPINAR'IN ŞİİRLERİNDE "EŞİK KAVRAMI"

"CONCEPT OF THRESHOLD" IN TANPINAR'S POEMS

Servet KARÇIĞA*

Öz

Ahmet Hamdi Tanpınar, çok yönlü bir insandır ve edebiyatın birçok yazın alanında makale, deneme, edebiyat tarihi, monografi, roman ve hikâye türlerinde eser vermiştir. Tanpınar'ı özel kılan bir yön de şair olmasıdır. Tanpınar, şiir konusunda çok hassas ve seçicidir. Şiiri söylemekten ziyade bir susma işi olarak gören ve sustuğu şeyleri hikâye ve romanlarında dile getiren Tanpınar'ı doğru okumanın yolu, mizacını daha sağlam yansıtan temler, imgeler ve motiflerle dolu şiirlerini bilmek ve anlamaktan geçer. Yazarın eserlerinde sıkça geçen motiflerden biri de eşiktir, eşik kavramıdır. "Eşik" motifi, bir özelliği yönüyle diğer motiflerden ayrılır. Bu özellik, eşik motifinin, yazarın kullandığı diğer motiflere kaynaklık etmesidir. Bu çalışmada, "eşik" kavramından yola çıkarak hem Tanpınar'ın şiirlerinde eşik kavramının nasıl ele alındığının hem de mizacında yer tutan bu kavramın diğer yazın türlerine nasıl etki ettiğinin ipuçları ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eşik Kavramı, Anlam Alanı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanpınar'ın Şiirleri ve Mizacı.

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar is a versatile person who produced various types of work including articles, essays, history of literature, monographs, novels and stories in the field of literature. One of the aspects that makes Tanpınar special is being a poet. He is very sensitive and selective in the subject of poetry. The way to understand him accurately, whose poetry as a work of silence rather than telling and depicts the silent work within his stories and novels, requires knowing and understanding of his poetries filled with themes, images and motifs, all of which more robustly reflect his temperament. One of the common motifs used in the author's works is threshold and threshold concept. The motif of threshold is separated from other motifs based on a specific characteristic. This characteristic is the motif of threshold being a source for other motifs the author uses. In this study, how the threshold concept is discussed within Tanpınar's poetries as well as clues of how the concept holds a place in his temperament impacts his other genres will be revealed by departing from threshold concept.

Keywords: Threshold concept, Semantic Field, Ahmet Hamdi Tanpınar, poetries and temperament of Tanpınar.

"Basma bu eşikte benim kalbim var"
"Do not tread, there has my heart at this threshold"
Ahmet Hamdi Tanpınar

1. Giriş: Eşik Kavramı

Eşik, sözlükte döşemede kapı boşluğunun alt tarafına gelen kısım ve burayı soğuktan, dış etkilerden korumak için kapı eni uzunluğunda yerleştirilen taş veya tahtadan, yüksekliği çok az çıkıntı, söve anlamında kullanılır. Anlam genişlemesiyle kapı anlamında da kullanılan

* Arş. Gör. Servet KARÇIĞA, Murat Hüdavendigar Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

eşik kavramı, mecaz olarak ise- isim tamlamasının ikinci ögesi olarak- başlangıç, başlama zamanı; -isim tamlamasının ikinci ögesi olarak- geçiş yeri, giriş yeri, giriş sınırı, hemen yakını anlamlarına gelir. Terim anlam olarak müzikte telli sazlarda tellerin üzerinden geçirildiği küçük tahta parçası, köprü; coğrafyadadeniz dibinde veya karada iki çukurluk arasında bulunan tümsek biçiminde üstü düz kabartı; psikolojidekendinden sonra bir iniş veya çıkışın başlayacağı nokta anlamına gelir. Eşik kavramı deyimlerimizde şu anlamlarıyla kullanılır. **Eşik gibi ayaklar altında:** tevazu bildiren bir söyleyiş. **Eşiğine baş koymak (yüz sürmek) - Eşiğini öpmek:** (Medet umulan bir kimseye) Büyük saygı ve bağlılığını göstermek, ondan lütuf dilemek. **Eşiğini aşındırmak:** Bir yere bir kimsenin yanına veya evine çok sık gidip gelmek anlamlarına gelmektedir.(Ayverdi, 2008: 901-902)

Yukarıda tanımlanan eşik kavramının müzik ve coğrafya terimlerindeki anlamları dikkate alınmazsa; eşik, Türkçede umumiyetle mekân olarak evin en dış kapısının altında bulunan küçük basamak olarak adlandırılabilir.Bu basamak, evi dış mekânla iç mekâna bağlayanbir nevi küçük, dar ve çok az yükseltisi olan bir aralıktır.

Bir kelimenin temel anlamıyla edindiği yan anlamlarının toplamı o kelimenin anlam alanını oluşturur. Anlam alanı olarak eşik kavramı, Türk halk kültüründe, özellikle dinî-tasavvufi halk edebiyatında, şu anlamlarda kullanılır:

Tasavvufu ve genelde doğulu kavimlerde eşiğin bir kutsiyeti vardır. Ulu kişilerin ululuğunu anlatmak için oturdukları evlerin eşiklerinin ululuğundan söz edilir. Eşik mahviyeti simgeler. Müridin, şeyhin kapısının eşiğini öpmesine eşiğe baş koyma denir. 'Aldım himmetimi geçtim zulmeti/ Kestim zünnârı şeyh eşiğinde (A.M. Hüdai)', 'Yûnuselhakdildâra müştak/ Eriştim aşka şeyh eşiğinde. (Yunus Emre)' Eşik zahirden bâtna, mecazdan hakikate geçilmesini sağlayan veya hücrede oturan mürşide, o vasıtaıyla Hakk'a ermeyi temin eden önemli bir yerdir. Bunun için değerli sayılır. Eşiğe baş koymak bir bağlılık ifadesidir. Eşiğe basılmaz, eşik öpülür.(Uludağ, 2001:127-128)

Eşik kelimesinin Farsça karşılığı *âsitân(e)*dir. Kamus-ı Türkî'de **âsitâne**1.Eşik, atabe; 2.Payitaht, merkez-i saltanat (bu mana ile İstanbul'a âlem olmuştur); 3.Büyük tekke, merkez anlamlarına gelmektedir. (Sami, 2001: 43-44). Tekkelere eşik denilmesinde birincil anlamının tesirinin yanı sıraad aktarması sanatındaki parça-bütün ilişkisinin de etkisivardır. Çünkü tekkelerde yetişen müritler için eşik bir okuldur. Tekkelerin görevlerini ifa edebilmesi için, müritlerin nefsi arzularından sıyrılma, huzura kabul (karin) olma ve şeyhlik makamına erme yeri olarak kabul edilen, bu eşikten geçmesi gerekir. "Osmanlı saltanatı zamanında hükümet merkezi olmak, herkesin işi ve gücü orada görülmek dolayısıyla"(Pakalın, 1993: 94) İstanbul için de Âsitân tabiri kullanılmıştır. Bu tabirinin kullanılmasında medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'daİstanbul'un Doğu ve Batı kültürünün birleştiği eşikte bulunmasının da rolü vardır.Divan şairleri eşik kelimesi yerine âsitân kelimesini kullanırlar. "Divan edebiyatında sevgiliden bahsedilirken bazen onun âsitamı ve eşiği de anılır. Âşık daima bu âsitandayüzsuyu döker; oraya erişebilmek, yüz sürebilmek için yalvarır durur. (Pala, 1989: 49)

Bektaşiler için eşik bir öğretidir. Kendilerince kutsal kabul edilen mekânlara girerken Bektaşiler: "Eşiğine koymuşam ben can u ser/ Ta vücudum saf ola hem çü ser/ Mâilim budur niyazım ben fakire kıl nazar/ Allah, eyvallah, hû Dost!" derler.

Halk kültürümüzde önemli yere sahip olan eşik kavramı atasözlerimizdeyer bulur."Gelin eşikte oğlan beşikte" atasözü,bir eve gelin gelir gelmez, çocuğu da beşikte saymak ve bebek hazırlıklarına başlamak gerekir anlamına gelir. (Aksoy, 1988:286) Ayrıca, yeni gelin olmuş kızların bekleme yeri olan eşik, türkülerekonu olmuştur:

*Ağlaya ağlaya giderim diyor
Ayağı eşikten dışarda gelin
Gönlünü bağlamış dosta gidiyor
Ayağı eşikten dışarda gelin*

Eşik kavramı, edebiyatımızda,zamanla mecazlaşarak zıt kavramları ifade eden bir metafora dönüşür. Bu metafora dönüşüm, edebiyatımızda Tanzimat dönemine denk

gelir. Anlam genişlemesiyle *Doğu- Batı, hayal- gerçek, rüya-uyanıklık, eski-yeni, tezat, iki(lik)* gibi kavramlar, yazarlar ve şairler tarafından eşik kavramıyla açıklanmaya başlanır.

2. Tanpınar'ın Şiirlerinde Eşik Kavramı

Çok cepheli bir kültür insanı (Okay, 1998:215) olan Tanpınar, *her şeyden önce bir şairdir.* (1998:220) Bu nedenle Mehmet Kaplan, *"Tanpınar'ın şiirleri ile diğer eserleri, hikâye ve romanları arasındaki münasebetleri, metne dayalı olarak araştırmanın, onu anlamak bakımından daha verimli olacağına* kaniim. Bunlar arasında *tekerrür eden temler, motifler ve hayaller, onun dünyasının bilinmeyen köşelerini aydınlatırlar."* der. (Kaplan, 2001: 56) Tanpınar'ın şiirlerinde imgeler ve motiflerle dolu birçok kavram vardır. Bu kavramlardan biri de "eşik kavramı"dır. Eşik kavramı bir yönüyle diğer kavramlardan ayrılır, çünkü Tanpınar'ın *dünyasını açan bütün kavramların / sözcüklerin gelip oturduğu yerdir eşik: tereddüt, rüya, sis, ikilik, bitmemişlik, arta kalmak... Fert ve cemiyet, Şark ve Garp, eski ve yeni.* (İnci, 2006: 5) Bir de bu kavramlara Tanpınar'ın zaman algısı eklenebilir.

Tanpınar'ın eşik kavramını kullanmasının nedenlerinden biri, Tanzimat dönemiyle başlayan süreçte modernizmi ve medeniyet değişimini içselleştirmeyen insanların ikilik içinde kalmasıdır. *Bu ikilik, evvelâhayatta başlamış, sonra cemiyetimizi zihniyet itibarıyla ikiye ayırmış, nihayet ameliyesini derinleştirerek fert olarak da içimize yerleştirmiştir.* (Tanpınar, 2005:34). İkilik kavramı, Tanpınar'da her iki medeniyetin arâfı kabuledilebileceği eşik olarak tezahür eder. Bunda, Türk toplumunun *"mazisinde kalan izlerle modern hayatın yeni şeklini yaratmasının"* (Bayındır 2013: 340) da rolü vardır. Tanpınar; *Bir huzursuzluğun romanı Huzur'da* (Moran, 2007: 269), ironik bir dille kaleme aldığı iki medeniyet arasına sıkışıp kalmış insanlarla *Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde*, hayatlarını seyirciler önünde değil de perdenin arkasında yaşayanlarla *Sahnenin Dışındakiler'de*, günlerini gerçeğe hayal, uykuya uyanıklık arasında geçirenlerle *Abdullah Efendi'nin Rüyalari'nde* eşikte yaşayan insanların hayat hikâyesini anlatır. Aslında Tanpınar'ın eşik kavramına sıkça başvurması toplumun Doğu-Batı medeniyetleri arasında sıkışıp kalmasının yanı sıra kendi mizacından da kaynaklanır. Çünkü roman ve hikâyelerindeki kişiler gibi kendisi de hayatını eşikte yaşamaktadır çünkü *eşik, Tanpınar'ın evidir.* (İnci, 2006: 5)

Türk kültüründe eşik erenlerin mekânıdır ve bu mekândan geçerek ancak Hakk'a ulaşılır. Bu nedenle eşike oturmak veya basmak hoş karşılanmamıştır. Tanpınar, insanın hayatı organlarından biri olan ve kişinin daha çok sevgi, duygu yönünü ifade eden kalbe bu kültürün etkisiyle bir kutsiyet atfederek kalbinin eşikte olduğunu ve kalbine basılmaması gerektiğini "Eşik" şiirinde ifade eder.

*Basma bu eşikte benim kalbim var
Kalbim ki bir uzak hayale ağlar
Kıskanç bir büyüdür bana uzletim
Zalim arzularla tutuşan etim,
Her akşam bir çarmıh olur ruhuma
Ben de bilmem nasıl diner bu humma;
Saatler işkence, güller cellâdım,
Ne ben yalnızlığa bir lahza kandım
Ne de yalnızlığım benden usandı* (s.124)

Burada *"Basma bu eşikte benim kalbim var"* mısrasındaki kalbe, ad aktarması sanatındaki parça-bütün ilişkisinden bakılırsa eşikte var olan, orada yaşayan Tanpınar'ın kendisidir. Tanpınar, eşikte kalmışlığın acısını en çok akşam vakitlerinde hisseder, çünkü akşam yalnızlığın habercisidir. *Herkes sıcak evine, kendini bekleyenlerin yanına döndüğü akşam vakitleri Ahmet Hamdi'yi Narmanlı Yurdu'ndaki bekâr odasında yalnız plakları ve kitapları bekledi.* (Taner, 2007: 352) "Hangi Eşikte" şiirinde bu yalnızlık şairini daha derinden sarsar. Ne var ki eşikte yaşamayı, yalnızlığı tercih eden de şairin kendisidir. Bu da onun hayatının trajik yönünü ifade eder.

*Hangi eşikte, hangi akşamda
Ayrıldı yan yana yürüyen gölgelerimiz,*

*Hangi aydınlık yuttu seni
Nasıl taş taş ördüm ben
Bu yalnızlığı dört bir yanımda(s.133)*

Tanpınar'ın yalnızlığı bilinçli bir yalnızlık mı, yoksa kaderin ona sunduğu kaçınılmaz bir hal mi sorusuna *daima ben kadını sevdim, evlenmediğim sebebi de belki de biraz budur.* (Kaplan, 2001:21)cevabı Tanpınar'ın yalnızlığının bilinçli olduğu anlaşılır. Bir sembol olarak acımasızlığı ve soğukluğu ifade eden taşlarla örülü bu yalnızlıkta şair, sevdiği kadını aydınlık bir günde kaybeder. Şair eserlerinde sıkça dile getirir de *daima sevdiği kadını* kim olduğu bir sırdır. Şairin sevdiği kadına olan aşkı platonik bir aşk mıydı yoksa bu aşkıta yaşanmışlık var mıydı bilin(e)miyor. Bilinen şu ki Tanpınar mizacı gereği aşkını gerçek âlemle hayal âleminin bilinçli durağı olan eşikte yaşamıştır. Eşikte olma hali şairde, zamanla metafizik açılımı olan varlık ontolojisine ve psikolojik derinliği olan inkıraza dönüşür. Artık şairin dünyasında varlıklar olup olmamanın eşigindedir.

*Ve bir kadın beyaz, sakın, büyülü
Göğsünde kanayan bir zaman gülü
Mahzun bakışlarda dinler derinde
Olup olmamanın eşiginde (Eşik, s.64)*

Tanpınar sevdiği kadına erişmenin imkânsızlığını anlatmak için yine eşik kavramını kullanır. Sevgiliye hayallerde ulaşmak bile zordur. Bu durum Tanpınar'ın sevgisini ne denli uç noktalarda yaşadığının göstergesidir.

*Sen zambaklar kadar beyaz
Ve ürkek bir düşüncede,
Sanki mehtaplı bir gecede,
Hülyan, eşiği aşılmaz
Bir saray olmuştı bize.(Bütün Yaz,s.41)*

Mehtaplı bir akşam vaktinde şair sevgilinin hayalini eşiği aşılmaz bir saray olarak görür. Burada gerçek âlemde kaybettiği sevgilisini zamanla hayal âleminde de yokluğa mahkûm etmeye başladığı anlaşılır.Bu mahkûmiyette şairin, aşkını eşikte yaşamasının, aşkı ölümün gülümseyen yüzü olarak görmesinin ve aşkla ölüm arasında kalmasının etkisi vardır. *Aşk, ruhun ebediyete doğru yaptığı geniş hamlede kendi kendisini ikrarı, zamana yenmek için insan iradesinin muhtaç olduğu teksif kudretine ve iradeye erişmesidir; ölüm bu merhalede bir kemalin bir tamamiyetle bekçisi olur. Birincisinden yorulunca öbürüne, ikincisinden korkunca birincisine sığınanlar, bu ikiz tecrübenin verebileceği mazhariyetlerin eşiginde kalmış olur.* (Tanpınar, 2005: 134) Aşkla ölümün iç içe olma hali "Eşik" şiirinde daha trajik bir durumla gecede karşımıza çıkar.

*Geceyle ölümdür asıl sevgili
Bu ikiz aynada toplanır yollar
Karanlık yaratır, ölüm tamamlar.
Kaçalım seninle biz de geceye
Ölümün kardeşi saf düşünceye... (s.63)*

Tanpınar hayatını, sevgisini eşikte yaşamaktan mutsuz mudur? Zaman zaman bu inkısarını dile getirir de bazı zamanlar bu durumdan mutlu görünür. Çünkü gerçek âlemdeki sevgisinin ıstıraplarından kurtulan şair, sevgisini düşüncelerinde, hayallerinde ve rüyalarında yaşamaya başlar.

*Ben son parçası çok güzel bir rüyanın
Vakitsiz uyandıkları için
Bir türlü yolunu bulamayan
Alaca karanlıkta
Ve birden siniveren kıvrımlarında
Bu lamba, bu yatak, bir oyuna
Çok benzeyen değişmelerin*

*Artık ben de bile kalmayan hayali...
Ne güzeldi sihirli eşikte. (Ölüler, s.152)*

Sihirli eşikte, her şeyin bir oyuna dönüşmesi ve sürekli değişmesi... Bu şiirde, Tanpınar'ın anlatımı fantastik unsurlar içerir. Fantastik, "gerçek mi, yoksa hayal mi?" sorusu karşısında kararsız kalmaktır. (Koçak, 2004: 9) Anlatılan şeyler, bildiğimiz gerçekliğin yasalarıyla açıklanabilir mi, yoksa büsbütün başka bir gerçeklik alanına mı aittir? Fantastik, bu soruyu cevaplandırmada düşülen kararsızlık kadar sürer. Eğer soruya kolayca birinci cevabı verebiliyorsak, okuduğumuz metin başka bir türe, Todorov'un "tekinsiz" olarak adlandırıldığı türe geçmişizdir. İkinci cevapsa bizi yine başka bir türe "olağanüstü"nün alanına götürür. Fantastik, bu iki komşu türden farklılığıyla belirlenir; ikisinin arasındaki geçiş bölgesidir. (2004: 7) Bu geçiş noktası, Tanpınar için eşğin ta kendisidir.

Tanpınar uykuyla uyanıklık arasını veya rüyadan arta kalan zamanı ifade ederken de eşik kavramını kullanır. Öteden beri rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir. "iç içe iki oda gibi, uyanık hayat ile rüya hali yan yana dururlar. Dramın kahramanları maddeden ziyade ruh olduğu için, birinden öbürüne çabuk geçilir. Bir anda karanlık bir eşik atlanır ve bir başka yıldızın kendisine mahsus nizamı altında, başka bir zaman ve uyanık halden çok ayrı, daha geniş imkânı, daha kesif, son derece hızlı ve tesadüfe bağlı bir hayat başlar. (Tanpınar, 2005: 32) Tanpınar, rüyadan arta kalan bu hayata, düzyazılarına kaynaklık eden şiirlerinde yine eşikten bakar.

*Çok güzel bir uykudan uyanmış gibi mahmur
Ve hâlâ eşğinde yarım kalmış rüyanın;
Düşündün, hatırladın, bakışların hülya, nur,
Harap kovuklarında yalı rıhtımlarının. (Deniz, 57)*

Tanpınar'ın eşik kavramıyla özdeşleştirdiği kavramlardan biri de zamandır. Dış mekânla iç mekânı ayıran eşik, zamanın en küçük birimi olan anda bile mevcuttur.

*Ey eşğinde bir ânın
Durmadan değişen şeyler!
Başucunda her rüyanın
Bu aydınlık oyun bekler (Yavaş Yavaş Aydınlanan, s.22)*

Tanpınar eşikten içeri hiç gir(e)mez. Dış âlemlerle iç âlem arasında sıkışıp kaldığı gibi aynı çıkmazlığı yine bu âlemlere bağlı olarak zaman karşısında yaşar.

*Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında (Ne İçindeyim Zamanın, s.19)*

"Ne İçindeyim Zamanını" şiiri, şiir halini, kozmosla insanın birleşmesini nakleder. (Tanpınar, 2005: 228) diyen şairde, Bergson'un zaman anlayışının etkileri vardır. Bergson'un sezgiciliği de eşikte durmaya çok elverişlidir; çünkü sezgi uyaran ile uyarılanın (vücut, şuur) arasındaki eşikte oluşur. (Özgül, 1998: 529)

Tanpınar, hayatın her alanında eşikte kalmışlığın ikilemini yaşamıştır. "Mizacı itibariyle dış âlemin uyarılarını kuvvetle hissedenden Tanpınar'da duyularını imajlar hâline sokan bir muhayyile gücü vardır. O dış âlemin güzellikleri kadar, rüyaların esrarlı dünyasını seyretmekten de hoşlanır. Buna "Eşikte durmak veya yaşamak" adını verebiliriz. Gerçek olan hangisidir? Duyuların bize bildirdiği dış dünya mı, yoksa hülya ve rüyaların sezdirdiği başka bir âlem mi?" (Kaplan, 2001: 126) sorularının cevabını arayan Tanpınar, zamanla mekân arasında eşikten hakikatleri anlamaya çalışır. Bu sorular, bu arayış Tanpınar'ı "Üst Üste" şiirinde varlıkların yaratılış sırlarına kadar götürür ve kabulle ret arasında yine eşikte bırakır.

*Eşğinde inkârla ikrarın
Birleşmiş gibi zamanla mekân,
Her şey oluşun lahzasında*

*Ve öyle kendisi ki artık
Sarktığı uçurumlarda
Bir zihin macerası olmuş varlık!(s.79)*

“Üst Üste” şiirinde, inkârla ikrar arasında kalan Tanpınar’ın takındığı bu ontolojik tavrı Mehmet Kaplan: “Buna “eşikte yaşamının tradejisi” de diyebiliriz. Zira Tanpınar, hayallerinin çağrısını dinlemeyerek kendisini tamamıyla dış âleme verebilseydi, hiç olmazsa maddî hazlarla tatmin olacaktı. Yahut tam tersine, içinden Tanrı’ya, din duygusuna yükselebilseydi manevî bir huzura kavuşacaktı. Bu ikisini de yapamadı; “eşikte” kaldı.” cümleleriyle açıklar. (Kaplan, 2001: 134)

Tanpınar, “Raks” şiirinde üç yerde eşik kavramını kullanır. Eşik kavramı bu şiirde soyutlaşır ve bütün varlıklar şairin ruhunun eşikğinde raks eden bir muammaya dönüşür.

*Eşikinde sanki sonsuz varlığın;
Her an değişiyor dönüp uçarak
.....
Her an değişiyor, yelken, gül kanat
Bütün burçlarıyla uzamış gece
Defneler önünde şaha kalkan at
Zihnin eşikinde ürkek düşünce
.....
Ve ümitsiz avı bin sonsuzluğun;
Bekliyor ruhunun eşiklerinde(s.58)*

Tanpınar’da bütün varlıkların bir muammaya dönüşmesini ve değişmesini şair için şu ruh haletine bağlayabiliriz. Apartmanlardan başlarını çıkarmış insanlar, bir yandan gökyüzünden bir sonsuzluğa/kozmoza açılırken, bir yandan da bedenlerinin “ev”de kalışlarıyla bu zamanın o kadar içindedirler. Dolayısıyla zaman ve mekân arasındaki bu bölünmüşlük ve parçalanmışlık şiirin kapılarını ardına kadar açmış, varlığın kendi konumunu sorgulamasına yol açmıştır. (Kurt, 2001: 647)

3. Eşik Kavramının Tanpınar’ın Mizacına Etkisi

Mizaç, -çı a. (miza:cı) Ar. mizâc, Türkçe Sözlükte, **1.**Huy, yaratılış, tabiat, **2.**Esk. İnsan vücudunun fizyolojik yapısı anlamlarına gelir. (TDK, 2011: 1692) Günümüzde mizaç, insanın yaratılışından getirdiği genetik kodlarla yaşantı ve deneyim sonucu edindiği huy/karakter olarak tanımlanır. Tanpınar, şair mizaçlı(Okay, 1998:220) bir yazardır. İç dünyasının bir yansıması olan şiirlerinde görüldüğü üzere Tanpınar, “eşik” kavramını sembolik ifadelerle tercihli ve bilinçli kullanan bir şairdir. Hayata eşikten bakan Tanpınar, hemen her alanda arada kalmışlığın ikilemini yaşar. Bu ikilem onda bir üslûp, bir dünya görüşü haline gelir. Bu üslûp ve dünya görüşü, zamanla bütün yazın türlerine sirayet eder.

Tanpınar’ın mizacına yerleşen eşik kavramının yaşadığı dönemle yakından ilgisi vardır. “Eşiğin başlangıcı, modern hayatın bütün karmaşasıyla hazır bulunduğu vitrindir.” (Akay, 2009:324) Bu vitrinin oluştuğu döneme şahitlik eden Tanpınar, şiirlerinde eşik kavramını daha çok dış âlemle iç âlem arasında kalan bir yer olarak görür. Bu yer zamanla “arada kalma” metaforuna dönüşür. Arada kalma hali, onun mizacında zamanla bir ikilem oluşturur. Tanpınar’ı iyi tanıyan yakın çevresi onun bu ikilemden oluşan mizacının farkındadır.

İki Hamdi Vardı: İfade edilemezi yaşayan ve gerçeği mühendis gibi gören. Birinde şair ötekinde muhakemeci idi. İkincisine geçtiği zaman hadiseleri berraklığıyla görür ve bir kadı gibi muhakeme ederdi. Şair ve âlim iki şahsiyeti bu iki insan paylaştığı zaman onu rahat rahat takip edebildik. Fakat bazen bu iki insan yan yana gelir ve boğuşurdu. Aynı hikâyede aynı nesirde iki dünya görüşü, iki dünya stili birbirini kovalar, şairden muhakemeciye geçiş bizi şaşırtırdı. Bazen de üçüncü bir Hamdi belirir: Hadiselerin katılığından rahatsız olan şair kendi gündelik varlığına ve dünyaya istihzanın acı neşterini batırır, yumuşak latifeden hicve kadar bunun her çeşidini kullanırdı. Ama ayrıca sosyal hayatta da iki Hamdi vardı: Biri kılıksız öteki şık, biri perişan öteki muntazam, biri kanaatkâr öteki haris, biri rahatına düşkün öteki son derece çalışkan, biri zayıf ve dermansız, öteki kudretli ve iradeli. Bu iki Hamdi sanki ruhla beden gibi yan yana yaşar, birbiriyle dövüşür, bir türlü ahenge giremezdi. Aynı ikilik yakınlarına

son derece bağlı, vefalı ve sorumlu olan Hamdi ile kendine karşı bile alakasız Hamdi arasında görülmez miydi?" (Ülken, 2008: 108)

Bu ikilik, şiirlerinde görüldüğü üzere şairin eşikte yaşamasının ve arada kalmışlığın doğal bir tezahürü olarak ortaya çıkar.

Tanpınar'ın hikâye ve roman kahramanları da kendinden izler taşır. Huzur'daki Mümtaz Mahur Beste'deki Behçet Bey de hayatlarını eşikte yaşayan kişilerdir. Özellikle ironik bir dille yazılan Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün roman kişilerinin çoğu bu eşğin çocuklarıdır. Bunda o dönemin şartları etkili olmuştur. Yaşadığı dönemin şartları da tıpkı Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ndeki "Hayri İrdal"ın bir kahvehanenin eşğinde durması gibi, toplumu ve aydınları bir eşikte bırakmıştır. Eşğin içi tamamen eskidir ve bir kapalı alan olarak durmaktadır; dışı ise yeni kurulan bir dünyadır; ama doğası gereği bu dünya, eşğin içini de kapsamaktadır. Eşikte duran, eski ile yeninin rüzgârı arasında zihinsel bir kazaya uğrar. Bu da trajediyi hazırlar. Onun romanlarındaki ana kahramanların hepsi, duygu ve düşünceleri ile hep bu trajediyi yaşarlar. (Doğan, 1999: 95) Aslında Tanpınar, bu üslûbuna akseden mizacının farkındadır. Gerek sağcılarının gerekse solcularının eserlerine bakarak kendisini bir yere koymak istediklerini ve okuyucularının bir yanlığı içinde olduklarını kendisi söyler:

Gariptir ki eserimi sathî okuyorlar ve her iki tarafa da ona göre hüküm veriyorlar. Sağcılara göre ben angajmanlarım –Huzur Ve Beş Şehir- hilâfında sola kayıyorum, solu tutuyorum. Solculara göre ise ezamdan, Türk musikisinden, kendi tarihimizden bahsettiğim içim ırkçıların değilse bile, sağcılarının safındayım... Hâlbuki ben sadece eserimi, şahsen yapabileceğim şeyi yapmak istiyorum. Ben mâruz ve müşahidim. Sempatilerim var. Şüphesiz İsmet Paşa'yı seviyorum. Hem çok seviyorum ve beğeniyorum. Bunun dışında inkılâpların taraftarıyım ve dil meselesindeki ifratlar hariç, geriye dönmek, bir adım bile, istemem. Feda edemeyeceğim birtakım şeyler var: sağlara karşı hiç olmazsa inkılâpların bugünkü statüsü. Sollara karşı Türk milletinin istiklâli ve tarihî hakkı. İmkân bulsam, yaşıım müsait olsa ve bir organ sahibi olsam müdafaa edeceğim tek fikir: Kalkınma ve plan. İnkılâpçılardan ayrılıklarım: Allah'a inanıyorum. Fakat tam Müslüman mıyım bilmem. Fakat anamın, babamın dininde ölmek isterim ve milletimin Müslüman olduğunu unutmuyorum ve Müslüman kalmasını istiyorum. Garplıyım. Hristiyanlığı daha zengin işlendiğine eminim. Burada kendi kendimle aşikâr şekilde tezattayım... Fikir ve sanat meselelerinde konuştuğum adam çok defa beni tam aksi istikamete götürür. Hülâsa bir yığın tezaadın adamıyım" (Tanpınar, 2008: 312)

Okuyucularını yanlığı içinde bırakan durum, Tanpınar'ın bir yığın kullandığı tezatların keşişim noktası olan eşikten kaynaklanır, çünkü o, eşikte bir yazardır. (İnci, 2006: 5)

SONUÇ

Tanpınar edebiyatın hemen her alanında eser vermiş çok yönlü bir yazardır. "Tanpınar, şairliğinin sustuğu yerde hikâyeci ve romancı, onun sustuğu yerde bir deneme yazarı veya makale yazarı olarak karşımıza çıkar." (Balcı, 2009: 7) O halde, Tanpınar'ın eserlerini doğru okumanın ve anlamının yolusuzmadığı şiirlerinden geçmektedir. Şiirlerinde sık tekrar eden temler, motifler, kavramlar onun iç yaşantısının bir gereği olarak dünya görüşünü ortaya koyacaktır. Şiirlerinde sıkça geçen kavramlardan biri eşik kavramıdır. Tanpınar'ın şiir dünyasında eşik kavramı doğru algılanırsa onun denemelerinin, mektuplarının, romanlarının, hikâyelerinin hatta makalelerinin daha iyi anlaşılacağı muhakkaktır.

Tanpınar'ın şiirlerinde eşik kavramı bir kelime grubu içerisinde yer alır. Bu kelime grubu ya bir sıfat tamlaması ya da bir isim tamlamasıdır. Bu eşikte, hangi eşikte, sihirli eşikte kelime grupları sıfat tamlaması şeklindedir. Eşği aşılmaz bir saray, eşğinde yarım kalmış bir rüyanın, eşğinde bir anın, eşğinde inkârla ikrarın, eşğinde sonsuz bir varlığın, zihnin eşğinde, ruhunun eşiklerinde kelime grupları ise isim tamlaması şeklinde olanlardır. Eşği kelimesi bir tamlama grubunda olduğu zaman genelde mecaz anlam olarak karşımıza çıkar. Bu tamlamalarda eşik genelde başlangıç yeri veya başlangıç zamanı anlamına gelir. Dikkati çeken bir yön de Tanpınar'ın şiirlerinde bir tamlama içerisinde yer alan eşik kelimesinin bulunma hal eki olan –de morfemiyle birlikte kullanılmasıdır ki bu morfem olayların başlama yerinin ve zamanının veya yaşandığı yerin eşik olduğunu göstermekte ve bir sürekliliğe dikkat çekmektedir.

Tanpınar, yaşadığı dönemin tesiriyle eşik kavramını eserlerinde bilinçli ve tercihlili kullanan bir yazar ve şairdir. Bu nedenle Tanpınar'ın eserlerindeki, Doğu-Batı meselesine, maziyle atıye, modern mimariyle geleneksel mimariye, rüyayla uyanıklığa, hayalle gerçeğe, tezatlık ve ikilik oluşturan hallere, eşik kavramından bakmak daha sağlıklı olacaktır. Çünkü ironik bir tavırla "benim bir gözüm ağlarken, bir gözüm güler" (Kaplan, 2001:141)diyen ve hülase bir yığın tezatın adamı olan Tanpınar'ın mizacının oluşmasında eşikte kalmışlığın ve yaşamışlığın rolü çoktur.

KAYNAKÇA

- AKAY, Hasan (2009), "Mustafa Kutlu'nun "Eşik" Adlı Hikâyesini Yeniden Okumak " *TurkishStudies* Volume 4/8 Fall 2009, p. 322-339
- AKSOY, Ömer Asım (1998), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, İstanbul: İnkılap Yayınları
- AYVERDİ, İlhan(2008), *Kubbealtı Lüğati Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat
- BALCI, Yunus (2009), "Bir Sanatkârın Bilim adamı Olarak Portresi: Ahmet Hamdi Tanpınar ", *TurkishStudies* Volume 4 /1-I Winter 2009, p. 5-28
- BAYINDIR, Tolga (2013), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Ölüm-Hayat Çatışması ve 'Trajik Olan" *TurkishStudies*, Volume 8/4 Spring 2013, p. 335-342
- DOĞAN, Mehmet Can (2008), "Tesadüf ve Kader Arasında Zihinsel Bir Kaza", *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, (Haz: Abdullah Uçman, Handan İnci), İstanbul: 3F Yayınları, s.557-565
- ENGİNÜN İnci; KERMAN, Zeynep (2008), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- İNCİ, Handan (2006)"Eşikte Bir Yazar..." *Eşik Cini İki Aylık Öykü Kültür Dergisi*, Mayıs- Haziran Sayı 3, İstanbul: Komşu Yayınevi, s. 5-6
- KAPLAN, Mehmet (2001), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- KOÇAK, Orhan (2004), "Sunuş", *Fantastik Edebi Türe Bir Yaklaşım*, Yaz. TzvetanTodorov, çev. Nedret Öztokat, İstanbul: Metis Eleştiri
- KURT, Mustafa (2008), "Tan/Pınar Şiirler" in İzinde", *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, (Haz: Abdullah Uçman, Handan İnci), İstanbul: 3F Yayınları, s. 641-649
- MORAN, Berna (2007), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları
- OKAY, Orhan (1998), "Ahmet Hamdi Tanpınar ve 'Rüyalar' Hikâyesi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- OKAY, Orhan, "Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar, Hayatın Batısından Şiirin Doğusundan", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998
- ÖZGÜL, M. Kayagil (2008), *Neredesin Tanpınar*, "Bir Gül Bu Karanlıklarda" Tanpınar Üzerine Yazılar, (Haz: Abdullah Uçman, Handan İnci), İstanbul: 3F Yayınları, s. 527-535
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- PALA, İskender (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları
- SAMİ, ŞEMSEDDİN (2001), *Kâmûs-ı Türk'i*, 10. Bs., İstanbul: Çağrı Yayınları
- TANER, Haldun (2007), "Ne İçindeyim Zamanın, Ne De Büsbütün Dışında", *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, (Haz. Abdullah Uçman, Handan İnci), İstanbul: 3F Yayınevi, s.551-554
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005), *Bütün Şiirler*, (Haz: İnci Enginün), İstanbul: Dergâh Yayınları
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz: Zeynep Keriman), İstanbul: Dergâh Yayınları
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005), *Yaşadığım Gibi*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Türkçe Sözlük*, (2011), (Haz. Şükrü Hâluk Akalın ve diğerleri), Ankara: TDK Yayınları
- ULUDAĞ, Süleyman (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları,
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2008), "Ahmet Hamdi Tanpınar", *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, (Haz: Abdullah Uçman, Handan İnci), İstanbul: 3F Yayınları, s.107-109